

Α. ΚΕΙΜΕΝΟ

Γεώργιος Βιζυηνός, «Το αμάρτημα της μητρός μου»

Όταν εξηντλήθησαν πλέον όλα τα μέσα, και όλα τα ιατρικά έδοκιμάσθησαν, τότε προσήλθομεν εις τὸ ἔσχατον καταφύγιον εις παρομοίας περιστάσεις.

Ἡ μήτηρ μου ἐσήκωσε τὸ μαρμαμένον κοράσιον εις τὴν ἀγκάλην της καὶ τὸ ἔφερεν εις τὴν ἐκκλησίαν. Ἐγὼ καὶ ὁ μεγαλύτερός μου ἀδελφὸς ἐφορτώθημεν τὰ στρώματα καὶ ἠκολουθήσαμεν κατόπιν. Καὶ ἐκεῖ, ἐπὶ τῶν καθύγρων καὶ ψυχρῶν πλακῶν, πρὸ τῆς εἰκόνης τῆς Παναγίας, ἐστρώσαμεν καὶ ἐπλαγιάσαμεν τὸ γλυκύτερον ἀντικείμενον τῶν μερμινῶν μας, τὴν μίαν καὶ μόνην μας ἀδελφήν!

Ὁλος ὁ κόσμος τὸ ἔλεγεν ὅτι εἶχεν «ἐξωτικόν». Ἡ μήτηρ μου δὲν ἀμφέβαλλε πλέον περὶ τούτου, καὶ αὕτη ἡ πάσχουσα ἤρχισε νὰ τὸ ἐννοῇ.

Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ μείνῃ σαράντα ἡμερονύκτια ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, πρὸ τοῦ ἁγίου βήματος, ἐνώπιον τῆς Μητρὸς τοῦ Σωτῆρος, ἐμπεπιστευμένη εις μόνον τὸ ἔλεος καὶ τοὺς οἰκτιρισμοὺς αὐτῶν, ἵνα σωθῇ ἀπὸ τὸ σατανικὸν πάθος, τὸ ὁποῖον ἐμφωλεῦσαν ἤλθε τόσον ἀμειλίκτως τὸ τρυφερὸν τῆς ζωῆς αὐτῆς δένδρον.

Σαράντα ἡμερονύκτια. Διότι μέχρι τοσούτου ἡμπορεῖ νὰ ἀντισταθῇ ἡ τρομερὰ ἰσχυρογνωμοσύνη τῶν δαιμονίων εις τὸν ἄορατον πόλεμον μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς θείας χάριτος.

Μετὰ τὴν διορίαν ταύτην τὸ κακὸν ἡττᾶται καὶ ὑποχωρεῖ κατησχυμένον. Καὶ δὲν λείπουνσι διηγῆσεις, καθ' ἃς οἱ πάσχοντες αἰσθάνονται ἐν τῷ ὀργανισμῷ των τοὺς τρομεροὺς σφαδασμοὺς τῆς τελευταίας μάχης, καὶ βλέπουνσι τὸν ἐχθρὸν αὐτῶν φεύγοντα ἐν παραδόξῳ σχήματι, πρὸ πάντων, καθ' ἣν στιγμὴν διαβαίνουνσι τὰ Ἅγια, ἥ ἐκφωνεῖται τὸ «Μετὰ φόβου».

Εὐτυχεῖς αὐτοὶ, ἐὰν ἔχωσι τότε ἀρκετὰς δυνάμεις ν' ἀνθέξωσιν εις τοὺς κλονισμοὺς τοῦ ἀγῶνος. Οἱ ἀδύνατοι συντρίβονται ὑπὸ τὸ μέγεθος τοῦ ἐν αὐτοῖς τελουμένου θαύματος. Ἀλλὰ δὲν μετανοοῦσι διὰ τοῦτο. Διότι ἂν χάνουν τὴν ζωὴν, τουλάχιστον κερδαίνουν τὸ πολυτιμότερον. Σῶζουν τὴν ψυχὴν των.

Οὐχ ἦττον τοιαύτη τις ἐνδεχομένη περίπτωσις ἐνέβαλλεν εις μεγίστας ἀνησυχίας τὴν μητέρα ἡμῶν, ἥτις, μόλις ἐτοποθετήσαμεν τὴν Ἀννιώ, καὶ ἤρχισε νὰ τὴν ἐρωτᾷ περίφροντις πῶς αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸν της.

Ἡ ἱερότης τοῦ τόπου, ἡ θέα τῶν εἰκόνων, ἡ εὐωδία τοῦ θυμιάματος ἐπέδρασαν, φαίνεται, εὐνοϊκῶς ἐπὶ τοῦ μεγαλχηλοῦ της πνεύματος. Διότι, εὐθὺς μετὰ τὰς πρώτας στιγμὰς, ἐξωήρευσε καὶ ἤρχισε νὰ ἀστεΐζεται μὲ ἡμᾶς.

- Ποῖον ἀπὸ τοὺς δύο θέλεις νὰ παίζετε μαζί; τὴν ἡρώτησε τρυφερῶς ἡ μήτηρ μου -τὸν Χρηστάκη, ἢ τὸ Γιωργί;

Ἡ ἀσθενὴς ἔρριψε πρὸς τὴν λαλοῦσαν πλάνγιον ἄλλ' ἐκφραστικὸν βλέμμα, καὶ, ὡς ἐὰν ἐπέπληττεν αὐτὴν διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀδιαφορίαν, τὴ ἀπῆντησεν, ἀργὰ καὶ μετρημένα·

- Ποῖον ἀπὸ τοὺς δύο θέλω; Κανένα δὲν θέλω χωρὶς τὸν ἄλλο. Τὰ θέλω ὅλα τὰ ἀδελφία μου, ὅσα καὶ ἂν ἔχω.

Ἡ μήτηρ μου συνεστάλη καὶ ἐσιώπησεν.

Μετ' ὀλίγον ἔφερε καὶ τὸν ὀλόμικρον ἀδελφόν μας εις τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ μόνον διὰ τὴν πρώτην ἐκείνην ἡμέραν.

Τὸ ἐσπέρας ἀπέπεμψε τοὺς ἄλλους δύο, καὶ ἐκράτησε μόνον ἐμὲ πλησίον της.

Ἐνθυμοῦμαι ἀκόμη ὁποῖαν ἐντύπωσιν ἔκαμεν ἐπὶ τῆς παιδικῆς μου φαντασίας ἡ πρώτη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διανυκτέρευσις.

Τὸ ἀμυδρὸν φῶς τῶν ἔμπροσθεν τοῦ εἰκονοστασίου λύχνων, μόλις ἐξαρκοῦν νὰ φωτίξῃ αὐτὸ καὶ τὰς πρὸ αὐτοῦ βαθμίδας, καθίστα τὸ περὶ ἡμᾶς σκότος ἔτι ὑποπτότερον καὶ φοβερώτερον, παρὰ ἐὰν ἦμεθα ὅλως διόλου εις τὰ σκοτεινὰ.

Ὅσάκις τὸ φλογίδιον μιᾶς κανδήλας ἔτρεμε, μοὶ ἐφαίνετο, πῶς ὁ Ἅγιος ἐπὶ τῆς ἀπέναντι εἰκόνης ἤρχιζε νὰ ζωντανεύῃ, καὶ ἐσάλευε, προσπαθῶν ν' ἀποσπασθῇ ἀπὸ τὰς σανίδας, καὶ καταβῇ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, μὲ τὰ φαρδυνὰ καὶ κόκκινά του φορέματα, μὲ τὸν στέφανον περὶ τὴν κεφαλὴν, καὶ μὲ τοὺς ἀτενεῖς ὀφθαλμοὺς ἐπὶ τοῦ ὠχροῦ καὶ ἀπαθοῦς προσώπου του.

Ὅσάκις πάλιν ὁ ψυχρὸς ἄνεμος ἐσύριζε διὰ τῶν ὑψηλῶν παραθύρων, σείων θορυβωδῶς τὰς μικρὰς αὐτῶν ὑέλους, ἐνόμιζον, ὅτι οἱ περὶ τὴν ἐκκλησίαν νεκροὶ ἀνερχομένων τοὺς τοίχους καὶ προσεπάθουν νὰ εἰσδύσωσιν εις αὐτήν. Καὶ τρέμων ἐκ φοβῆς, ἔβλεπον ἐνίοτε ἀντικρὺ μου ἕνα σκελετόν, ὅστις ἤπλωνε νὰ θερμάνῃ τὰς ἀσάρκους του χεῖρας ἐπὶ τοῦ «μαγκαλίου», τὸ ὁποῖον ἔκαie πρὸ ἡμῶν.

Καὶ ὅμως δὲν ἐτόλμων νὰ δηλώσω οὐδὲ τὴν παραμικροτέραν ἀνησυχίαν. Διότι ἡγάπων τὴν ἀδελφήν μου, καὶ ἐθεώρουν μεγάλην προτίμησιν νὰ εἶμαι διαρκῶς πλησίον της καὶ πλησίον τῆς μητρός μου, ἥτις χωρὶς ἄλλο θὰ μὲ ἀπέστελλεν εις τὸν οἶκον, εὐθὺς ὡς ἤθελεν ὑποπτευθῇ ὅτι φοβοῦμαι.

Β. ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. «Ο Βιζυηνός μπορεί να κλείνει μέσα στο έργο του ένα πλήθος από λαογραφικά στοιχεία, αλλά βρίσκεται πολύ μακριά από τους απλοϊκούς 'ηθογράφους' της γενιάς του, που καταγράφουν τις εμπειρίες και τις μνήμες τους, χωρίς πάντα να ξέρουν γιατί» (Παναγιώτης Μουλλάς). Να εντοπίσετε δύο λαογραφικές πληροφορίες που εμπεριέχονται στο παραπάνω απόσπασμα και να επεξηγήσετε τη λειτουργία τους.

Μονάδες 20

2. Στα «διηγήματα» [...] ο Βιζυηνός εισάγει ένα σχήμα πολύ στοχαστικό: γράφει τις περιγραφές σε μια απλή και θαυμάσια καθαρεύουσα, ενώ στη δημοτική, τους διαλόγους μεταξύ των πρωταγωνιστών» (Manuel Serrano). Στο απόσπασμα που σας δόθηκε να εντοπίσετε ένα παράδειγμα για καθεμία από τις παραπάνω γλωσσικές επιλογές του Βιζυηνού και να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.

Μονάδες 15

3. «Επειτα, η λειτουργία του χρόνου εδώ μπορεί να θεωρηθεί ως καθαρά μυθιστορηματικό στοιχείο: “Το μυθιστόρημα γενικά [...] είναι η αφηγηματική μορφή όπου η διάρκεια, υποκαθιστώντας την αρχαία Μοίρα, αποτελεί την πρώτη φροντίδα του δημιουργού. [...] Στο μυθιστόρημα έχουμε την αίσθηση μιας εξέλιξης· στο διήγημα την αίσθηση μιας

κατάληξης, ενός παροξυσμού”». Στο απόσπασμα του διηγήματος που σας δόθηκε να εντοπίσετε την αντίστοιχη λειτουργία του ρυθμού της αφήγησης που υιοθετεί ο Βιζυηνός.

Μονάδες 15

4. α. «Καὶ ὅμως δὲν ἐτόλμων [...] ὅτι φοβοῦμαι». Να σχολιάσετε σε μία παράγραφο 150-170 λέξεων το περιεχόμενο του αποσπάσματος.
- β. «Ἐνθυμούμαι ἀκόμη ὁποῖαν ἐντύπωσιν ἔκαμεν ἐπὶ τῆς παιδικῆς μου φαντασίας ἡ πρώτη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διανυκτέρευσις»: Να σχολιάσετε την παραπάνω φράση ως προς την αφηγηματική επιλογή της διάστασης ανάμεσα στον ώριμο αφηγητή και την παιδική συνείδηση που προσλαμβάνει τα συμβάντα, σε μία παράγραφο.

Μονάδες 10

5. Να συγκρίνετε το περιεχόμενο του αποσπάσματος από «Το Αμάρτημα της μητρός μου» με το ποίημα «Στην εκκλησία» του Κωνσταντίνου Καβάφη.

Μονάδες 25

Την εκκλησίαν αγαπῶ - τα εξαπτέρυγά της,
τ' ἀσῆμια των σκευῶν,
τα κηροπήγιά της,
τα φῶτα, τες εἰκόνες της, τον ἄμβωνά της.
Εκεῖ σαν μῦθῳ,
μες σ' ἐκκλησίᾳ των Γραικῶν·
με των θυμιαμάτων της τες ευωδίες,
μες τες λειτουργικὲς φωνές* και συμφωνίες,
τες μεγαλοπρεπεῖς των ἱερέων παρουσίες
και κάθε των κινήσεως τον σοβαρὸ ρυθμὸ –
λαμπρότατοι μες στῶν ἀμφίων τον στολισμὸ –
ο νους μου πηαίνει σε τιμές μεγάλες της φυλῆς μας,
στον ἐνδοξό μας Βυζαντινισμό.*

*η ελληνοχριστιανική παράδοση, κατά τον Σπυρίδωνα Ζαμπέλιο

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

1. Στην προκήρυξη του Διαγωνισμού Διηγήματος της *Εστίας* (1883), που συνέγραψε ο Νικόλαος Πολίτης, εισηγητής της επιστήμης της λαογραφίας στα ελληνικά γράμματα, οι Έλληνες δημιουργοί προτρέπονται στον εθνοκεντρικό προσανατολισμό της λογοτεχνίας μέσα από την αξιοποίηση της διηγηματικής φόρμας και τη σύνδεσή της με την καταγραφή, συλλογή και παρουσίαση πληροφοριών που αφορούσαν τα ήθη, τα έθιμα, τις παραδόσεις και τις συνήθειες των «απλοπληρών», όπως τους χαρακτήριζε ο Παλαμάς, ανθρώπων της υπαίθρου. Στον απόηχο της προκήρυξης αυτής, η διηγηματογραφία του Βιζυηνού, ο οποίος είχε ήδη εντυπώσει κατά την παραμονή του στο εξωτερικό στο πνεύμα του ρομαντισμού που γέννησε και την αγάπη για τις παραδόσεις των ξωτικών και των νεραϊδών, δεν υιοθετεί τον «συρμό» της λαογραφίας με τρόπο διακοσμητικά φολκλορικό ή νοσταλγικά εξιδανικευτικό. Πρωτοτυπώντας σε σχέση με τους σύγχρονους του εκπροσώπους του λεγόμενου «πρώτου ρεύματος» της ελληνικής ηθογραφίας, τα λαογραφικά στοιχεία που παρεισφρέουν στο έργο του συνδέονται με τρόπο οργανικό ή παραπληρωματικό με τη δραματική εξέλιξη του αφηγηματικού μύθου. Έτσι, αφενός υπαγορεύουν τους εναλλασσόμενους ρυθμούς της αφήγησης και αφετέρου φωτίζουν τα κίνητρα πίσω από τις πράξεις των ηρώων του με τρόπο λογικό αλλά και κοινωνικά οξύνου. Προσδίδοντας αληθοφάνεια στη διήγηση, προγραμματικό άλλωστε στόχο της ρεαλιστικής-νατουραλιστικής πεζογραφίας, το λαογραφικό υλικό «επιμορφώνει» τον αστό αναγνώστη και παρουσιάζει τα έθιμα και τις συνήθειες των κλειστών, αγροτοκτηνοτροφικών κοινωνιών του 19^{ου} αιώνα, λειτουργώντας άλλοτε ως αναγνωστική ανάπαυλα και άλλοτε ως μοχλός κορύφωσης της αγωνίας για τη δραματική εξέλιξη, υποδηλώνοντας παράλληλα και την απόσταση που τηρεί ο ώριμος και λόγιος, ως είθισται, αφηγητής από τα αναπαριστώμενα αντικείμενα.

Συγκεκριμένα, στο υπό εξέταση απόσπασμα, λαογραφικό στοιχείο αποτελεί η ονομασία «εξωτικών», που αποδίδεται στην ασθένεια της Αννιώς και που είναι ενδεικτική της αδυναμίας του κοινωνικού περίγυρου της οικογένειας στη Βιζύη να ερμηνεύσει με τρόπο φυσικό την ανίατη, για τα ιατρικά μέσα της εποχής και τις «θεραπευτικές» ιδιότητες των μαγικών και προλήψεων που μετέρχεται η μητέρα, ασθένεια της κόρης. Η ασθένεια παραπέμπει στην κατάληψη του ασθενούς από δαιμονικά στοιχεία, ή τον ίδιο τον διάβολο, και αντιστοιχεί σε μεταφυσική ερμηνεία της ασθένειας, φανερώνοντας τη χαμηλή πνευματική στάθμη όχι μόνο της συγκεκριμένης κοινότητας αλλά και αντίστοιχων κοινωνικών συνόλων σε όλη την επικράτεια της χώρας. Η απόδοση της ασθένειας σε μεταφυσικά αίτια είναι εκείνη που θα ωθήσει τη μητέρα στο έσχατο καταφύγιο της παραμονής στην εκκλησία, προκειμένου να εξορκιστεί η άγνωστη ασθένεια, επιτονίζοντας με τρόπο τραγικό τη νέα της απέλπιδα προσπάθεια να σώσει την Αννιώ υπό το βάρος του αμαρτήματός της, παρατείνοντας την αγωνία του αναγνώστη και επιτρέποντας στον συγγραφέα να σχολιάσει στη συνέχεια με έμμεσα ειρωνικό τρόπο παρόμοιες πρακτικές.

Το ίδιο το εθιμικό της παραμονής των ασθενών στην εκκλησία, γεγονός που καταδεικνύει την άρρηκτα συνδεδεμένη με την καθημερινότητα των απλών ανθρώπων θρησκευτική πίστη/ θρησκοληψία, αποτελεί λαογραφικό στοιχείο, αφού η περιγραφή του παραπέμπει σε παραδοσιακά τυπικά που αφορούν τα διάφορα στάδια του κύκλου της ζωής στις κοινωνίες της υπαίθρου, ενώ σχετίζεται με την αναγνώριση από πλευράς της εκκλησίας δεισιδαιμονικών αντιλήψεων περί ασθένειας και θεραπείας. Η «μαγική» λειτουργία του αριθμού «σαράντα» («σαράντα ημερονύκτια»), που απαντά τόσο στις λαϊκές δοξασίες όσο και στη χριστιανική λατρεία ως μεταβατικό χρονικό διάστημα εξαγνισμού και προστασίας του ατόμου (νηστεία, λοχεία κτλ.) σε συνδυασμό με την περιγραφή της μάχης που τελείται εντός του ασθενούς για τη «σωτηρία της ψυχής» αναπαριστούν ζωντανά τις συνήθειες των ανθρώπων της εποχής, δίνοντας ωστόσο και πάλι τη δυνατότητα στον αφηγητή, μέσω της χρήσης της παρατήρησης, της λογικής και των ψυχολογικών του γνώσεων, να αμφισβητήσει στη συνέχεια την αποτελεσματικότητά

τους. Σε αυτό συμβάλλει η μετέπειτα παρουσίαση του τραυματισμού της παιδικής ψυχής κατά την πρώτη διανυκτέρευση του Γιωργή στην εκκλησία.

2. Οι γλωσσικές επιλογές του Βιζυηνού στη διηγηματογραφία του τεκμηριώνουν την καινοτόμο ενασχόλησή του με το λογοτεχνικό ρεύμα της ηθογραφίας, καθώς, σε συνδυασμό με την πρωτοπρόσωπη αφήγηση και την υιοθέτηση της εσωτερικής εστίασης, διασφαλίζουν την αληθοφάνεια των χαρακτήρων και τη ρεαλιστική απεικόνιση των επεισοδίων της δραματικής εξέλιξης. Συγχρόνως, ζωντανεύουν τον αφηγηματικό λόγο, προσδίδοντάς του παραστατικότητα και κρατώντας αμείωτο το ενδιαφέρον του αναγνώστη, ο οποίος αναζητά στο λεκτικό που υιοθετείται τα βαθύτερα επίπεδα της ψυχογραφικής δεινότητας του Βιζυηνού. Η επιλογή της καθαρεύουσας για τις περιγραφές και η επιλογή της δημοτικής για τους διαλόγους μεταξύ των πρωταγωνιστών αφενός σηματοδοτεί στο επίπεδο της μορφοσυντακτικής δομής την απόσταση του λόγιου αφηγητή από τα αναπαριστώμενα αντικείμενα, φανερώνοντας την προγραμματική λειτουργία της ηθογραφίας, συγχρόνως όμως απομακρύνει τον Βιζυηνό από τον σχολαστικισμό της μαθητείας του στη Φαναριώτικη και την Αθηναϊκή σχολή. Έτσι, καταγράφεται η ζωντανή γλώσσα του λαού, ενώ καταφαίνεται, όπως επισημαίνει ο Π.Μουλλάς, το λαϊκό αίσθημα του Βιζυηνού.

Συγκεκριμένα, δείγμα της δημοτικής στο δοθέν απόσπασμα, και μάλιστα στο πλαίσιο της δυναμικής παρουσίας του χαρακτήρα των πρωταγωνιστών που υιοθετεί ο Βιζυηνός, αποτελεί ο διάλογος μεταξύ μητέρας και κόρης κατά την άφιξή τους στην εκκλησία στη δημοτική (« Ποϊον ἄπο τοὺς δύο [...] ὅσα καὶ ἂν ἔχω»). Μολονότι απουσιάζει το θρακιώτικο ιδίωμα, το χωρίο κατορθώνει να μεταδώσει με τρόπο ελλειπτικό τη συναισθηματική φόρτιση της μητέρας αλλά και της Αννιώς, αποτελώντας ζωντανό δείγμα των εντάσεων που υποβόσκουν στην οικογένεια υποκινούμενες από την άνιση και άδικη μεταχείριση των υπόλοιπων παιδιών από τη μητέρα και την ευνοϊκή μεταχείριση της Αννιώς, εξαιτίας του ηθικού βάρους που φέρει η μάνα λόγω του αμαρτήματός της.

Εξίσου λειτουργική όμως είναι και η χρήση της καθαρεύουσας στο έργο του Βιζυηνού. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα μπορεί να διακρίνει κανείς μάλιστα δύο τύπους καθαρεύουσας, την υψηλή και εκλεπτυσμένη που χρησιμοποιείται για την περιγραφή του τελετουργικού που λαμβάνει χώρα στην εκκλησία για τον εξαγνισμό και τη θεραπεία της Αννιώς, και την απλούστερη καθαρεύουσα που χρησιμοποιεί ο αφηγητής για τη ζωντανή αναπαράσταση των εφιαλτικών φόβων που βιώνει ο μικρός πρωταγωνιστής κατά την πρώτη διανυκτέρευση του Γιωργή, της μητέρας και της Αννιώς στην εκκλησία. Στην πρώτη περίπτωση, η εκλεπτυσμένη καθαρεύουσα στο πλαίσιο του αφηγηματικού τρόπου του ελεύθερου πλάγιου λόγου που υιοθετείται, περιγράφει τη μάχη που γίνεται εντός του ασθενούς κατά την αναμέτρηση της θείας χάρης με τα δαιμονικά στοιχεία για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του «εξωτικού». Η γλωσσική επιλογή του συγγραφέα φαίνεται να υπηρετεί τη μίμηση του τυπικού τελετουργικού της χριστιανικής λατρείας και του εκκλησιαστικού λεξιλογίου (πρὸ τοῦ ἁγίου βήματος, ἐνώπιον τῆς Μητρὸς τοῦ Σωτῆρος, Μετὰ φόβου, τελουμένου θαύματος), αντανakλώντας την έξαρση της θρησκευτικής πίστης και της θρησκοληψίας του απλού λαού της κλειστής θρακιώτικης κοινωνίας του 19^{ου} αιώνα. Συγχρόνως όμως οι ειρωνικές αποχρώσεις της εκλεπτυσμένης αυτής γλωσσικής επιλογής μοιάζουν να ειρωνεύονται τη βεβαιότητα των ανθρώπων για την αποτελεσματικότητα των μεθόδων αυτών, ενώ προιδεάζουν για την έκβαση της ασθένειας της Αννιώς που είναι πολύ αδύνατη για να επιβιώσει της «σφοδρῆς μάχης» που θα συντελεστεί μέσα της.

Στην περιγραφή της παραμονής του παιδιού στην εκκλησία, η απλή καθαρεύουσα που χρησιμοποιεί ο αφηγητής συνάδει με τη «φωνή» του παιδιού, προκειμένου να αναπαρασταθεί με ζωντανό, γλαφυρό τρόπο το τραύμα που προκαλεί στον παιδικό ψυχισμό το «φρικαλέον» του εκκλησιαστικού περιβάλλοντος. Την ίδια στιγμή, υπηρετείται η μετάδοση των μηχανισμών λειτουργίας της παιδικής φαντασίας, που ο Βιζυηνός επεξηγεί με βάση τις ψυχολογικές του γνώσεις.

3. Καινοτόμος της ηθογραφίας αλλά και της διηγηματικής φόρμας, ο Βιζυηνός ανατρέπει την παραδοσιακή μορφή «αρχική ισορροπία-ανατροπή μιας κατάστασης-νέα ισορροπία» (Δημήτρης Τζιόβας) που χαρακτηρίζει το διήγημα, οδηγώντας το εγγύτερα στο μυθιστορηματικό είδος και χρόνο, υπερβαίνοντας τον «μονοκεντρισμό του ενός επεισοδίου» (Π. Μουλλάς). Έτσι, η αγωνία του αναγνώστη και το βάρος της προώθησης της δραματικής εξέλιξης μοιράζεται σε περισσότερες θεματικές ενότητες και δραματικές σκηνές, μέσω των εναλλασσόμενων ρυθμών της αφήγησης που επιτείνουν τη σκιά της μοίρας επάνω από τους τραγικούς ήρωες των ιστοριών του.

Στο συγκεκριμένο απόσπασμα, η περιγραφή του τελετουργικού στην εκκλησία και η παραμονή της Αννιώς στην εκκλησία αποτελεί φυσικά κορύφωση των προσπαθειών της μητέρας να θεραπεύσει την Αννιώ προκειμένου να εξιλεωθεί για το αμάρτημά της, στο πλαίσιο της λειτουργίας του αφηγηματικού μοτίβου της επιδείνωσης της ασθένειας της Αννιώς και της αλληλένδετης σχέσης του με το αφηγηματικό μοτίβο της αποστέρησης της μητρικής αγάπης. Συγχρόνως, όμως, αποτελεί επιβράδυνση που κορυφώνει την αγωνία του αναγνώστη, ενώ αποτελεί θεμέλιο λίθο για τη σφοδρή σύγκρουση που θα λάβει χώρα στη συνέχεια μεταξύ γιου και μητέρας. Η αίσθηση, ακόμη, της εξέλιξης που συνάδει με το μυθιστόρημα και όχι μιας κατάληξης ή ενός παροξυσμού που προσιδιάζει στο παραδοσιακό διήγημα, εδώ γίνεται φανερό και με την περιγραφή του τραύματος που βιώνει το παιδί με τις ψευδαισθησιακές και παραισθησιακές εικόνες κατά την πρώτη διανυκτέρευση στην εκκλησία. Ως επιβράδυνση της αφήγησης, προσημαίνει αρνητικά τον «κλειστό» εκκλησιαστικό χώρο, προοικονομώντας την κατάληξη της ασθενούς Αννιώς, ενώ παράλληλα, εν είδει αρχαιοελληνικής τραγωδίας, διεγείρει στον αναγνώστη αισθήματα ελέου και φόβου.

4. α) Μετά την τραυματική για την παιδική φαντασία πρώτη διανυκτέρευση στην εκκλησία, ο αφηγητής-παιδί επεξηγεί τους λόγους για τους οποίους δεν εξομολογήθηκε στη μητέρα του τους φόβους του. Ως πρώτο λόγο αναφέρει την αγάπη προς την αδερφή του, η οποία βασιζόταν στον προσηνή χαρακτήρα της και στην αδέκαστη αγάπη της προς όλα της τα αδέρφια, ενώ ως δεύτερο την κολακευτική σημασία της προτίμησης της μητέρας να παραμείνει εκείνος κοντά στην Αννιώ. Ένδειξη της αγνής, άδολης αγάπης του προς τη μητέρα και την Αννιώ, το χωρίο σκιαγραφεί τη γενναιότητα και την ευαισθησία του ενοχοποιημένου, από την αποστέρησης της μητρικής αγάπης, παιδικού ψυχισμού. Ωστόσο, δεν είναι δίχως αφηγηματική σκοπιμότητα η έξαρση εκ μέρους του Βιζυηνού της υικής αγάπης, μιας και η βεβαιότητα του παιδιού ότι αν εκμυστηρευόταν στη μητέρα τα όσα είχε βιώσει μέσα στην εκκλησία, εκείνη θα τον απέστελλε στο σπίτι για να τον

προστατεύσει, θα ανατραπεί δραματικά λίγο αργότερα στη σκηνή της προσευχής όπου το παιδί θα ακούσει τη μητέρα του να το προσφέρει ως αντάλλαγμα για τη σωτηρία της Αννιώς. Πρόκειται για δραματική ειρωνεία, που προικονομεί την τραγική ανατροπή της σχέσης αγάπης μεταξύ υιού και μητέρας στη συνέχεια του διηγήματος.

- β) Στο συγκεκριμένο χωρίο εντοπίζεται η διάσταση ανάμεσα στην πρόσληψη της πραγματικότητας από τον ώριμο αφηγητή και την παιδική συνείδηση. Πρόκειται για ανάκληση από πλευράς του ώριμου αφηγητή μιας εμπειρίας που βίωσε κατά την παιδική του ηλικία. Η πρωτοπρόσωπη αφήγηση, η οποία θα ενισχυθεί στη συνέχεια με τη μετατροπή του παιδιού-ήρωα σε πρωταγωνιστή, αντλεί από τις ψυχολογικές γνώσεις του Βιζυηνού και τις αντίστοιχες σπουδές του στο εξωτερικό κατά τη διάρκεια της νεανικής του ηλικίας, υποσχόμενη να μεταφέρει πιστά τον τρόπο που η φαντασία (ψυχολογικός όρος) μεγεθύνει τους φόβους του παιδικού ψυχισμού κατά την παραμονή στην εκκλησία (ψυχογραφική αφήγηση) καταδεικνύοντας συγχρόνως την ακαταλληλότητα του εκκλησιαστικού περιβάλλοντος για τη θεραπεία της αδελφής. Η αφηγηματική φωνή του ώριμου χαρακτήρα προσφέρει την απαραίτητη αληθοφάνεια για την ακόλουθη ένταξη του εξωπραγματικού – μαγικού στοιχείου (ψευδαισθήσεις – παραισθήσεις παιδιού) μέσα στη ρεαλιστική αφήγηση και με αντικειμενικό τρόπο, παρουσιάζει μια διαφορετική από αυτήν της παιδικής συνείδησης που προσλαμβάνει τα συμβάντα πρόσληψη της πραγματικότητας, η οποία βασίζεται στην εκλογίκευση των συναισθηματικών καταστάσεων και των ψυχικών φαινομένων μέσα από τη γνώση της λειτουργίας του παιδικού ψυχισμού.
5. Τόσο το απόσπασμα από το διήγημα «Το αμάρτημα της μητρός μου» του Γ. Βιζυηνού όσο και το ποίημα «Στην εκκλησία» του Κ. Π. Καβάφη αναφέρονται στο εκκλησιαστικό περιβάλλον, εστιάζοντας στον εσωτερικό του χώρο. Στο διήγημα η εκκλησία είναι το σκηνικό στο οποίο εκτυλίσσεται η δράση του αφηγηματικού μύθου, καθώς η μητέρα έχει μεταφέρει εκεί την Αννιώ ως έσχατη λύση σωτηρίας της, ενώ στο ποίημα του Αλεξανδρινού η γραμμική εκκλησία, η εκκλησία δηλαδή των Ελλήνων κατά τους βυζαντινούς χρόνους, αποτελεί τον θεματικό πυρήνα. Και στα δύο έργα δίνονται λεπτομέρειες για τα εκκλησιαστικά σκεύη και αντικείμενα («πρὸ τῆς εἰκόνης τῆς Παναγίας», «λύχνων», «μιᾶς κανδήλας», «τὰ ἅγια» - «εξαπτέρυγα», «τ' ἀσήμια τῶν σκευῶν», «τα κηροπήγιά της», «τα φῶτα» κτλ.). Παράλληλα, και στα δύο έργα, η παρουσία στον υποβλητικό χώρο της εκκλησίας συνδέεται με την πρόκληση ενός θετικού συναισθήματος και κατάστασης («την αγαπὴ» δηλώνει ο αφηγητής του καθαφικού ποιήματος, ενώ στο «Αμάρτημα» «ἡ ἱερότης τοῦ τόπου, ἡ θέα τῶν εἰκόνων, ἡ εὐωδία τοῦ θυμιάματος ἐπέδρασαν, φαίνεται, εὐνοϊκῶς ἐπὶ τοῦ μελαγχολικοῦ τῆς πνεύματος»).
- Ωστόσο, μολονότι και στα δύο περιγράφεται με έντονο τρόπο το υποβλητικό της εκκλησιαστικής ατμόσφαιρας, στο διήγημα του Βιζυηνού, παρά την τεκμηριωμένη θρησκευτική πίστη του συγγραφέα, λόγω και των εκκλησιαστικών του σπουδών, η περιγραφή του τελετουργικού για τη θεραπεία της Αννιώς διακρίνεται από αμφιθυμία, όπως υποδεικνύει η παρεμβολή του ρήματος «φαίνεται» στο χωρίο της πρόσκαιρης ανάρρωσης της Αννιώς εν είδει σχολίου, αλλά και η τραυματική εμπειρία της διανυκτέρευσης του Γιωργή στην εκκλησία. Αντίθετα, στο ποίημα του Καβάφη επικρατεί ο διανοητικός αισθητισμός του αφηγητή που αντλεί ευχαρίστηση από το εκκλησιαστικό περιβάλλον εξαιτίας των λαμπρών τελετουργικών και της χλιδής του, της μαγικής ατμόσφαιρας που δημιουργούν οι «ευωδίες» και τα θυμιάματα αλλά και της ανάμνησης της ιδέας της ελληνοχριστιανικής παράδοσης, που επιβλέπει τη συνοχή της αρχαίας και μεσαιωνικής (βυζαντινής) ελληνικής ιστορίας με τη σύγχρονη συνέχειά της και τον κομβικό ρόλο της χριστιανικής θρησκείας σε αυτή.

Επιμέλεια

Κόρκακα Σάνδη • Μπλαβάκη Κατερίνα